

Eliisa Pitkäsalo

FINN–MAGYAR *VALSE TRISTE*

Weöres Sándor *Valse triste* című versének a címe, szomorú kerin-gő, sejtelmet ad arról, miről szólhat a vers: valaminek az elmúlása lehet a témája. A vers képsora az ősz megérkezését, a természet legtermékenyebb időszakától való elbúcsúztatását tárja elénk, ezt egybekötve az emberi lét mulandóságával, a halál közeledésével. De ez csak a felszín. A konferencia előadásai amellett tanúskod-nak, hogy a vers sorait annyiféleképpen lehet elemezni, amennyien azokat elolvassuk. Én a fordító szerepét vállaltam magamra, ily módon a verset némileg más szempontok alapján közelítettem, mint egy verset elemző irodalmár.

A lírai költészet leginkább abban különbözik a prózai költészet-től, hogy a jellege zenei: egy szöveget nem csak a tartalma, illetve a nyelve képzalkotási tulajdonsága alapján soroljuk a lírai alkotások közé, hanem inkább az alapján, hogy valamilyen módon zenei kifejezések segítségével elemezhetjük a részeit azután, hogy a vers szerkezetét lebontottuk kisebb alkotóelemekre. Ilyenkor beszélünk a vers ritmusáról, csengéséről, dallamáról. Sőt, a vers mondása is közelebb állhat az énekléshez, mint a beszédhez. Ennek nyilván az irodalomtörténeti háttere is van, a népköltészet java részét énekel-ve adták át a következő nemzedéknek. (Apo 1989, 23–24)

Éppen a vers zenei jellege az előadásom rejtélyes címének a kulcsszava, amely két irányba mutat. Az egyik irány a versfordítás alapkérdése: lehet-e verset egyáltalán fordítani egy másik nyelvre? Egy vers fordításakor mire figyeljen a fordító elsősorban: a vers tartalmára vagy a vers formai tulajdonságaira? Itt segítségre siet a fordítástudomány egyik vitatott alapelve, a fordító szabadsága a fordítási stratégia választásában. A legszerencsésebb esetben a fordító a vers tartalmát is, a formáját is figyelembe veheti a fordí-tási folyamat alatt. Tökéletes fordítás azonban nem létezhet, már a lexikai különbségek miatt sem. A nyelvek (az esetünkben finn és magyar) szókészletének kifejezőereje alapvetően különböző,

ritka, ha egy szó szemantikailag teljesen egybeesik a forrás- és a célnyelven egyaránt. Emiatt például az allúziók, a metaforák mindegyik szemantikai szála nem transzportálható egy másik nyelvre.

A formai tulajdonságok esetében gyakran ugyanezzel a problémával áll szemben a fordító. Itt nemcsak a rímelés vagy a versmérték követésének a lehetetlensége okoz gondot, hanem a célnyelvű irodalom konvencióit is tudomásul kell vennie a fordítónak. Itt is a fordítási stratégia választása mérvadó: ha a fordító a forrásnyelvi költészet konvenciói szerinti formát viszi át a célnyelvre a célnyelvű költészetben nem ismert vagy számára idegen formában, ilyen idegenítési stratégia segítségével a fordító az olvasóval a vers idegen eredetét érezteti. A másik lehetőség pedig a honosítás, az, hogy a fordító olyan formai tulajdonságokat választ, amelyeket a célnyelvű költészet is használja, így módon a vers tartalmát az olvasónak ismerős lírai forma keretében találva. (A fordítási stratégiákról lásd pl. Klaudy 1999, 147 és Leppihalme 2007, 365–373.)

A *Valse triste* fordításakor az volt a célom, hogy a vers tartalmát is, a ritmusát is igyekezzek – legalább részben – megőrizni. A ritmus megőrzésében segítségre hívtam, a végrímeiken kívül, a verssor belső rímeit és a finn költészet jellegzetes alliterációt is.

Az előadásom címéhez kapcsolódó kulcsszó, a zeneiség másik irányba is vezet. Jean Sibelius (1865–1957), a világhírű finn zeneszerző a *Valse triste* (*Op. 44, No. 1*) című részt komponálta Arvid Järnefelt (1861–1932) finn író a *Halál* című színdarabjához (1903). Sibelius *Valse triste*-je, amely Weöres Sándor verséhez, annak hangulatához egy különleges nüánst ad. Ennek a zenei darabnak különleges hangulatát Herbert von Karajan *zenekaraoke*-on látható videófelvételen tolmácsolja, a zenéhez illő képsorral háttérben (Sibelius s. d.). A filmen látható képsor – a köd, a tenger, a naplemente – Weöres *Valse triste*-jének a képsorait teljesíti ki, a csönd és a nyugalom hangulatát elővarázsolva.

Jean Sibelius *Valse triste*-je háttérben elolvashatjuk Weöres Sándor versét finn fordításban:

VALSE TRISTE

Viileä, vanha on ilta.
Viluissaan köynnösten silta.
Korjuulaulut kun haipuu.
Vanhat piiloonsa painuu.
Mäen peittää sumun vaippa,
yllä vilkkuu tornin laippa,
sateen rivakat ryöpyt
läpi pimeyden lyövät.
Kesän laulut kun haipuu,
vanhat piiloonsa painuu,
viilenee varjoisa ilta,
rapisee oksien silta.

Ihmisen sydän turtuu.
Viluisat muistot murtuu.
Toisiaan seuraavat kesät.
Turtana kiitävät kevää.
Puiden punainen kuuma.
Neidon itkuinen huuma.
Missä huulten on puna?
Kylmä tuntuu kipuna.
Turtana kiitävät kevää,
toisiaan seuraavat kesät,
ihmisen sydän turtuu,
muistojen verkko murtuu.

Kahahtaa pensaat ja pellot.
Kalkattaa syksyä kellot.
Oratuomen on pakkänen pannut
Illan viileys jo vanhentunut.

Forditotta Eliisa Pitkäsalo

Irodalom

- Apo, Satu 1989. Suullinenrunous – vuosisatainentraditio. In Maria-Liisa Nevala (szerk.) *Sainroolin, johon en mahdu. Suomalaisennaiskirjallisuudenlinjoja*. Otava: Helsinki, 21–27.
- Klaudy Kinga 1999, *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Leppihalme, Ritva 2007. Kääntäjänstrategiat. In H. K. Riikonen et al (szerk.), *Suomennoskirjallisuudenhistoria 2*. Helsinki: SKS, 365–373.
- Sibelius Jean s. d., *Valsetriste* (orch. Herbert von Karajan) <<http://www.youtube.com/watch?v=5Ls8-pk4IS4>> (2013. 08. 13.)